

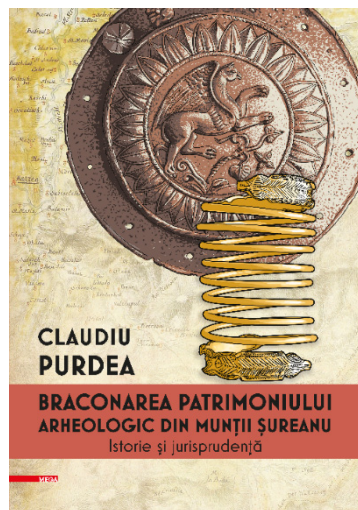
IV. RECENZIE DE CARTE JURIDICĂ

BRACONAJUL ARHEOLOGIC ȘI RECUPERAREA ISTORIEI¹

Prof. univ. dr. Augustin LAZĂR

Publicat de prestigioasa editură Mega din Cluj-Napoca, în condiții grafice deosebite, volumul *Braconarea patrimoniului arheologic din Munții Șureanu. Istorie și jurisprudență* este opera tânărului istoric Claudiu Purdea, cercetător științific la Institutul de Arheologie Sistemică „Iuliu Paul” al Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. Apariție binevenită ca produs al studiilor sale doctorale, atent coordonată de prof. univ. dr. Cristian Popa, lucrarea reprezintă o abordare curajoasă a cercetătorului -licențiat în istorie și științe juridice -, a unei *teme incomode*, nestudiată anterior în România la nivel de monografie. Tema foarte actuală vizează, *interdisciplinar*, fenomenul criminal al braconajului siturilor arheologice.

Criminalitatea contra patrimoniului cultural a devenit astăzi o realitate evidentă la nivel local, național și internațional, generând îngrijorarea societății civile, iar prevenirea și combaterea sa reprezintă o prioritate pentru autoritățile publice și specialiștii domeniului. Aceasta explică interesul și contribuția Consiliului Județean Alba la publicarea lucrării.

Autorul studiază sistematic, din perspectivă istorică/judiciară, reacțiile autorităților și ale mediei în raport cu acțiunile ilicite ale „vânătorilor de comori”, precum și recuperările a mii de artefacte, loturi și tezaure antice sustrase, unele de referință pentru istoria antică a României.

¹ Recenzia lucrării *Braconarea patrimoniului arheologic din Munții Șureanu. Istorie și jurisprudență*. Autor dr. Claudiu Purdea. Lansare: 1 Decembrie 2024, la Sala Unirii, Alba Iulia.

Tema abordată are impact asupra evaluării dimensiunilor acestui fenomen criminal în siturile din munții Șureanu - clasate monument istoric pe Lista UNESCO -, parte relevantă a unui fenomen infracțional de anvergură națională și internațională. Autorul urmărește *recuperarea informației istorice* identificate și fixate prin mijloacele de cercetare specifică stabilirii adevărului judiciar. Sunt atent cercetate: *contextele arheologice examinate prin expertize forensic, bunurile arheologice emblematice sustrase, exportate și vândute ilegal în piața antichităților, artefactele recuperate și examinate prin expertize implicând noile tehnologii digitale, artefactele puse în urmărire internațională și încă nerecuperate, reacțiile din media etc.*

Volumul cuprinde nouă capitole - însoțite de anexe și planșe fotografice inedite -, care analizează căutarea de comori și braconajul arheologic ca fenomen istoric și criminologic în evoluție, până în contemporaneitate. Paralel, studiază sistemele legislative dezvoltate și reacțiile instituțiilor statului în scopul combaterii și ținerii sub control a fenomenului. *Lucrarea valorifică, în interes științific, istoric, informațiile inedite cuprinse într-un mare volum de dosare judiciare, surprinzând amploarea braconajului arheologic și artefactele din aur sustrase, parțial recuperate, care au răsturnat vechiul nivel de cunoaștere, conform căruia „dacii nu prelucrau aur”: brățări polispiralice, tezaure monetare Koson, Lysimach, Asander, Phanakes, coliere de aur etc.*

Autorul analizează în premieră *sintagma de braconaj arheologic*, utilizată în documentele judiciare și articolele de specialitate. Realizări inedite, rezultate dintr-un efort științific considerabil, reprezintă: *Catalogul artefactelor sustrase sau deținute fără justificarea provenienței, Repertoriul dosarelor penale și civile, precum și Repertoriul articolelor publicate în media*. Evidențele conturează o cercetare atentă a fenomenului, un tablou *puzzle*, panoramic, riguros, al recuperării și reintegrării bunurilor sustrase în patrimoniul cultural național și universal. Cercetătorul expune și un expresiv tablou al reacțiilor frustrante din media: inițial cauzate de ineficiența autorităților judiciare, apoi de eficiența lor, frecvent denunțată - de media interesată -, ca o conduită „abuzivă” în combaterea *braconajului arheologic*.

Lucrarea debutează cu un *istoric al cercetării*, analizează evoluția studiului științific al braconajului arheologic, urmărind artefactele recuperate și publicate, precum și dinamica legislativă, privind regimul reglementării comorilor/tezaurelor descoperite, din evul mediu, până la ordonanțele imperiale din sec. XVIII. Apoi, reglementările contemporane privind protejarea patrimoniului cultural. În continuare, examinează *căutarea de comori - precursora ale braconajului arheologic -* și analizează evoluția căutării comorilor desfășurată în timp, fenomen interpretat ca anticipând braconajului arheologic de astăzi, motivat de dorința îmbogățirii rapide și a schimbării modului de viață al participanților.

Este studiată amănunțit dinamica fenomenului infracțional al braconajului, dezvoltată în patru etape stabilite în funcție de parcursul cercetărilor penale. Explică circumstanțele debutului acestui fenomen și al investigațiilor penale privind

infracțiunile la regimul de protecție a patrimoniului arheologic, infracțiunile dovedite, modul organizării rețelelor infracționale, modurile de operare, precum și acțiunile de destructurare întreprinse de autoritățile judiciare. Mai analizează apoi articolele și filmele documentare din media, prezentând denunțurile publice și măsurile administrative insuficiente luate în timp pentru eradicarea fenomenului infracțional care a lezat siturile arheologice din Munții Șureanu.

Autorul examinează atent *tezaururile și alte artefacte braconate/sustrase*, cercetare care constituie o contribuție amplă și originală. Prezintă istoricul fiecărui tezaur și lot monetar în parte, de la sustragere la recuperare, precum și a altor artefacte: unelte predate sau indisponibilizate, elemente de harnașament, obiecte de podoabă și port, echipament militar, veselă etc. Anexa nr. 3 expune *in extenso* rezultatul remarcabil al acestei contribuții: catalogul artefactelor recuperate de autoritățile judiciare în cursul urmăririi penale, începând cu anul 1997 și până în prezent.

Este riguroasă și expresivă descrierea „*artizanilor braconajului arheologic*”. Sunt prezentați: autorii și participanții la săvârșirea faptelor, structura ierarhică și pozițiile ocupate în rețelele infracționale de persoanele implicate în sustragerea și comerțul ilegal cu artefacte arheologice, de la călăuze și simpli săpători la colecători, colecționari și comanditari. Similar, este prezentat rolul *dealerilor* și experților implicați în evaluarea și plasarea în piață a bunurilor, rolul caselor de licitații și al colecționarilor. Este interesant, în continuare, studiul aprofundat al legăturilor acestor rețele cu *colecțiile unor demnitari, miliardari „de carton” și manageri din media* - unii deveniți latifundiați cu întinse domenii și cabane în zonele de protecție ale siturilor arheologice-, care au susținut campanii media împotriva justiției.

O realizare inedită o reprezintă studiul modului de reflectare a braconajului arheologic în *mass-media*. Este analizată prezentarea fenomenului braconajului arheologic în media națională, începând cu seria de articole care denunțau agresiunile împotriva sitului arheologic *Sarmizegetusa Regia*, inclusiv interpelările parlamentare privind soluțiile de combatere a furtului și traficului de artefacte. Autorul prezintă, sistematic, *patru etape ale discursului mass-mediei*, privind *sesizarea, evoluția investigațiilor penale, apoi declanșarea campaniei de informații false lansate de braconieri și beneficiarii activității lor criminale, folosind canalele media*. Campania media viza *manipularea opiniei publice prin atacuri directe la adresa magistraților și prezentarea infractorilor (între timp condamnați definitiv), ca pretinse victime ale unui sistem judiciar abuziv*. Este ilustrativă astfel mediatizarea, cu tupeu agresiv, contrar evidenței expertizelor efectuate de specialiști europeni și ai Academiei Române, a *ipotezei brățărilor dacice pretins false*, lansată de condamnați, susținută inclusiv de unii specialiști ai mediului academic și promovată energic pe rețelele de socializare. Anvergura campaniei de mediatizare a știrilor false a surprins inclusiv media internațională².

² A se vedea D. Dimancescu, *The Golden Spiral: and the Looting of 2,000-Year-Old Transylvanian Treasure*, BtFPress, Boston, 2017, pp. 62-64; the documentary: "The Hunt for Transylvanian Gold", Kogainon Films, Boston, Massachusetts. (https://www.youtube.com/results?search_query=the+hunt+for+transylvanian+gold+netflix, in German <https://youtu.be/LNYALr3FbNk>).

Este studiat apoi *braconajul arheologic versus descoperirea întâmplătoare* prin ilustrarea cu studii de caz semnificative. Autorul analizează critic înțelesul juridic al noțiunii „descoperire întâmplătoare” și condițiile în care au fost semnalate artefactele.

Autorul studiază atent problema *colecțiilor private și conexiunea lor cu braconajul arheologic, realizând un „excurs pentru protejarea patrimoniului cultural”*. Colecțiile private au generat o vie dezbatere privind bunuri arheologice, a căror proveniență nu a putut fi justificată, ele fiind suspecte de reciclarea bunurilor furate. Apărarea, frecvent prezentată autorităților este invocarea moștenirii în familie. adeseori răsturnată prin anchete efective care au demonstrat proveniența infracțională a bunurilor, din siturile arheologice braconate. Lipsa voinței de a reglementa riguros regimul colecțiilor private, produce intenționate confuzii juridice între colecție și acumulare de bunuri sustrate. *Acestea sunt reciclate prin introducerea lor în preținse colecții cu statut incert. Confuzia este indusă inclusiv în jurisprudență, unde preținse colecții private, indisponibilizate la percheziții domiciliare- alcătuite frecvent din artefacte purtătoare de urme de sol -, neînregistrate la nicio instituție, fără inventariere și fără respectarea prevederilor legale, au fost ilegal restituite utilizatorilor de detectoare sau colecțiilor care cumpărau de la aceștia.*

Partea finală a lucrării vizează *protejarea patrimoniului arheologic din Munții Șureanu la 20 de ani de cercetare penală* și rezumă starea de fapt în domeniul protejării patrimoniului cultural național, prezentând propuneri de soluții urgente, pentru diminuarea fenomenului criminal. Sunt evidențiate *sincopel structurii specializate din cadrul poliției judiciare*, care au condus la scăderea semnificativă a volumului cauzelor privind infracționalitatea patrimoniului cultural. Similar, lipsa unor măsuri educative pe termen lung, are ca efect continuarea comiterii unor acte de braconaj și vandalism în siturile arheologice. Mai nou, au fost semnalate tentative de șantaj prin amenințări publice transmise persoanelor implicate în administrarea acestora.

Volumul analizează și rezolvă convingător, problema semnalată public de media, *„dacă activitatea căutătorilor de comori a adus o contribuție cercetării științifice”*, arătând că braconajul arheologic aduce o gravă atingere contextelor vizate prin pierderea ireparabilă a unor informații științifice. A mai examinat contribuția adusă de cercetările interdisciplinare ocazionate de această cazuistică: criminologice, criminalistice, științe (arheologia) *forensic*, drept penal - într-un context științific interdisciplinar, globalizat și digitalizat -, la realizarea tabloului științific al cercetării arheologice și istorice.

Lucrarea studiază și problema controversată a *caracterului, întâmplător sau neîntâmplător, al descoperirii artefactelor cu detectorul de metale*, interpretând corect dispozițiile legale în sensul că voința legiuitorului este de a nu considera întâmplător rezultatul unei acțiuni de căutare deliberată a artefactelor. Este analizat apoi cadrul legal care guvernează conduita descoperitorilor de bunuri arheologice prin utilizarea detectorului de metale, referitor la pretinsul *„drept de a se adresa pieței libere”*,

dacă nu vor primi recompensa legală de la instituțiile statului. Problema este rezolvată corect de autor, în sensul că descoperitorii nu vor putea vinde pe piața liberă bunurile de interes public descoperite în subsol și declarate, deoarece ele sunt proprietate publică. Însușirea bunului statului constituie infracțiunea de furt calificat asupra unui bun care face parte din patrimoniul cultural. Totodată sunt analizate riscurile colecționarilor în achiziționarea și dovedirea originii legale a pieselor, vulnerabilitățile privind indisponibilizarea bunurilor de către organele judiciare. Lucrarea prezintă o propunere de lege ferenda curajoasă, care, în opinia autorului ar permite o evidență reală a bunurilor deținute de colecționarii particulari. Propune instituirea ca obligatorie, iar nu facultativă, a înregistrării bunurilor culturale mobile din colecțiile private -prevăzută de art. 342 alin. (1) din Proiectul Codului patrimoniului cultural-, ca măsură eficace luată în scopul protejării patrimoniului cultural național mobil și al combaterii traficului ilicit de bunuri culturale mobile. Propunerea suportă discuții. În timp ce norma facultativă indicând conduita recomandată de legiuitor ar fi suficientă pentru colecționarii de bună credință (care s-ar pune la adăpost de suspiciunea tănuirii), obligativitatea înregistrării ar putea fi considerată ca revenire la dispozițiile imperative, desuete, ale art.7 din Legea nr. 63 din 30 oct. 1974 privind ocrotirea patrimoniului cultural național al RSR.

Prin Directiva 2014/60 /UE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 mai 2014 privind restituirea bunurilor culturale care au părăsit ilegal teritoriul unui stat membru și de modificare a Regulamentului (UE) nr. 1024/2012 (Reformare), protecția a fost extinsă la toate bunurile culturale mobile clasate sau definite ca tezaure naționale cu valoare artistică, istorică sau arheologică. Totodată, proba diligenței - „grijii și atenției cuvenite/necesare” (*due care and attention*) -, în demonstrarea originii licite a bunurilor culturale, cade în sarcina posesorului cumpărător.

În ansamblu, volumul autorului Claudiu Purdea apare ca o *lucrare remarcabilă, originală, interdisciplinară, arheologică și criminologică, un tablou inedit al criminalității contra patrimoniului arheologic în siturile din Munții Șureanu și chiar din România. Realizează o imagine panoramică a bunurilor sustrase, pierdute și recuperate, respectiv a muzeelor, colecțiilor și contextelor de origine ale acestora. Sunt de remarcat, în special, următoarele contribuții originale: Repertoriul de evidență și analiza dosarelor penale și civile privind braconajul arheologic; Catalogul de evidență, analiza artefactelor descoperite și a celor recuperate; Repertoriul de evidență și analiza articolelor publicate în media.*

Lucrarea are o structură coerentă și reflectă o activitate de cercetare considerabilă, realizată cu sentimentul datoriei profesionale, al rigorii științifice, chiar cu pasiune. Astfel, autorul a examinat, la fața locului, o mare parte din contextele braconate, realizând inclusiv localizarea lor prin coordonate GPS, precum și evidența gropilor de braconaj arheologic. Cercetarea evaluează, în final, stadiul recuperării bunurilor sustrase, soluțiile de prevenire a sustragerilor, de asigurare a unui regim de pază și protecție inclusiv a siturilor, pentru a împiedica repetarea unor fapte similare. Lucrarea surprinde bine

contribuția mijloacelor media, formatoare de opinie în educarea publicului, ca instrumente puternice de informare, educare și sensibilizare a publicului pentru protejarea patrimoniului cultural și combaterea traficului ilicit. Relevă rolul profesionalizării funcționarilor publici și implicării lor active în protejarea patrimoniului cultural. Ea lansează pentru arheologi provocarea de a cerceta numeroasele zone braconate, dar încă neexamineate integral, din care au fost sustrate artefacte emblematice pentru patrimoniul arheologic național.

În finalul lucrării, autorul se străduiește să *răspundă unor întrebări fundamentale* și să privească spre viitor. Acestea vizează tendințele îngrijorătoare ale evoluției fenomenului criminal al braconajului arheologic la nivel național și internațional. Vizează, în context, evaluarea capacității administrative, vulnerabilă, a instituțiilor statului român de a proteja eficient patrimoniul cultural și de a respinge agresiunile; asigurarea unui regim de pază și protecție efectiv, contribuțiile și deserviciile mijloacelor media, formatoare de opinie și de educare a publicului.

Concluziile cercetării pun în lumină *resursele ilegale inedite - braconajul arheologic*, adeseori la comanda și sponsorizarea rețelilor de trafic -, care alimentează piața internațională de antichități cu brățări spiralice, stateri: Koson, Lysimach, Asander, Phanakes etc. Piese apărute ca descoperiri senzaționale, fără origini precizate, la case de licitații din Uniunea Europeană, SUA și care ar trebui recuperate de proprietarul de drept Statul Român.

Lucrarea reprezintă o contribuție semnificativă a cercetătorului Purdea Claudiu, la aflarea adevărului despre braconajul arheologic, tezaurile sustrate din siturile arheologice ale Munților Șureanu și informațiile științifice valoroase atașate acestora. Este elaborată pe baza unei bibliografii de referință, a unei vaste documentări în dosarele judiciare, cu puține excepții, necercetate și necunoscute publicului larg, a numeroase spețe din practica organelor judiciare. Autorul a cercetat temeinic materialul documentar, într-o succesiune logică, chiar cu pasiune, clarificând cu argumente convingătoare, problemele complexe care interesează protecția patrimoniului arheologic, la care a propus soluții valide.

Prin tematica și problemele clarificate, interesul științific de actualitate și incidența sa practică, lucrarea este binevenită, recomandată, în primul rând, ca material științific destinat studenților, cercetătorilor și practicienilor în materia protejării patrimoniului cultural. Nu în ultimul rând, lucrarea se adresează publicului iubitor de istorie, înscriindu-se în *seria Patrimonium*, lansată și acreditată de volumul colectiv *Combaterea criminalității contra patrimoniului cultural european/Combating the Criminality Against the European Cultural Heritage*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2009.